

Zij schreven geschiedenis

DOOR
CHRIS SCHRIKS

met bijdragen van

KEES APPELS
JAN VAN BURK
CAREL GAAF
VICTOR MAZEL
HANS VAN DER MEIJS
BRAM ONGERBOER DE VISSER
LEO ROBBERS
FRED SAVRIJ DROSTE
ARNOUD VIERSEN
EVERT WASCH

beeldredactie

CHRISTIAAN TE STRAKE

met op de website de ledenlijst van 1763-2013 van

MICHAEL HARBINSON
en
JELLE SCHURINGA

Zij schreven geschiedenis

**250 JAAR
GROOTE OF
ORANJE
SOCIËTEIT
ZUTPHEN**

1763-2013

GROOTE OF ORANJE SOCIËTEIT ZUTPHEN

Dit boek is uitgegeven in opdracht van de Directie en Lustrumcommissie van de Groote of Oranje Sociëteit onder verantwoordelijkheid van de Redactiecommissie ter gelegenheid van de viering van de 250ste Dies te Zutphen op 16 april 2013.

Directie: Wim van Gelder, president
Chris Wentink, secretaris
Hans Kropff, thesaurier
Kees Courrech Staal
Willem van Stockum

Lustrumcommissie: Jan van Burk, voorzitter
Michiel Schwencke, secretaris
Jan Bakker, penningmeester
Jelle Schuringa
Tom Bierman
Willem Hoekstra

Redactiecommissie: Kees Appels
Jan van Burk
Leo Robbers

© 2013. Copyright ten name van de auteurs en de Groote of Oranje Sociëteit, Zutphen. Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn of konden worden benaderd, worden verzocht zich in verbinding te stellen met de Directie van de Groote of Oranje Sociëteit te Zutphen.

Tekening stofomslag: Hans Simon.
Tekening frontispiece: Pieter Wetselaar.
Vormgeving: ViaMare, Marijke Maarleveld, Gorssel.
Druk- en bindwerk: Wöhrmann Print-Service, Zutphen.

Silhouettekeningen van Zutphen zijn van Arie Nijenhuis en Frits van Voorden. Deze zijn, met erkentelijkheid aan de uitgever, ontleend aan *Zorg om het stadsbeeld* dat in 1982 in samenwerking met het Wijnhuisfonds bij Walburg Pers is verschenen.

ISBN/EAN 978-90-820272-0-4

Inhoud

9 Ten geleide

11 Inleiding

E P I S O D E I *door Chris Schriks*

Hoofdstuk 1

15 De Staat – Tijdsbeeld 1700-1815

- 15 § 1. De Republiek en haar gewesten
- 16 § 2. Echo's uit het verleden
- 19 § 3. De patriottenbeweging
- 20 § 4. Conditionele Verlichting
- 22 § 5. Een oproerig en lasterlijk libel
- 25 § 6. Onrust en burgerstrijd 1784-1787
- 27 § 7. De contrarevolutie in 1787
- 28 § 8. De Omwenteling in 1795 – Bataafse Republiek
- 30 § 9. 'Frans' koninkrijk en Franse provincie

Hoofdstuk 2

33 De Stad

- 33 § 1. Zutphen: stadstaat, kwartierhoofdstad, Hanzestad, vestingstad, garnizoensstad, IJsselstad
- 37 § 2. Omzien in heimwee
- 38 § 3. Frustraties en verzet
- 39 § 4. Het College van gemeenslieden
- 39 § 5. De Zutphensche Courant – Papieren beerput
- 42 § 6. Petities en rekwesten – Onrust en burgeroorlog in Zutphen (1783-1787)
- 44 § 7. Op de achtergrond: Jan Floris Martinet (1729-1795) – Verlicht, bedachtzaam, invloedrijk
- 47 § 8. Stad in de Bataafse Republiek (1795)
- 50 § 9. Stad in een 'Frans' koninkrijk, stad in een Franse provincie
- 51 § 10. Stad in het koninkrijk van Oranje
- 52 § 11. Tempora mutantur...

Hoofdstuk 3

- 55 **De Groote (of Oranje) Sociëteit, bolwerk van stedelijke macht**
- 55 § 1. Oranje- en Vaderlandse sociëteiten
- 57 § 2. Een voorbehoud vooraf
- 58 § 3. Soort zocht soort
- 59 § 4. Sporen van Verlichting in Zutphen
- 60 § 5. Niet alles in de 18de eeuw was oranje
- 61 § 6. De Oude, Kleine, Nieuwe en Groote Sociëteit
- 65 § 7. Crisis en zuivering in de Sociëteit? – De ledenlijsten van 1774 en 1788
- 66 § 8. Extra-ordinaire leden en honoraire leden
- 68 § 9. Naamborden niet volledig – Ledenlijst Harbinson/Schuringa 1763-2013

Hoofdstuk 4

- 71 **Opmerkelijke leden in de 18de eeuw**
- 71 § 1. Inleiding
- 72 § 2. Bernard Joost Verstege (1723-1796) – Vier decennia vroede vader
- 73 § 3. Robert Jasper van der Capellen (1743-1814) – Patriottenleider
- 85 § 4. August Robbert van Heeckeren van Suideras (1743-1811) – De ‘bloedtapper’
- 88 § 5. Engelbert Gerhard Johan Croockceus (1744-1831) – De ijzeren gemeensman
- 89 § 6. Hendrik Jan van Loe (1753-1832) – In Vlaanderen en Pruisen bekend, in Zutphen thuis
- 92 § 7. Berent Wilderik (1754-1831) – Patriot, verbannen en weer terug
- 93 § 8. Mr. Willem Hendrik van Hasselt (1732-1807) – Pionier en patriot
door Victor Mazel
- 98 § 9. Mr. Rudolph Jan Staring (1727-1801) – Veelzijdig orangist
door Arnoud Viersen
- 103 § 10. Paravicini di Capelli (1752-1825) – Briefwisseling tussen vader en ZON
door Kees Appels

E P I S O D E II

Hoofdstuk 1

- 115 **Tijdsbeeld 1815-1914**
- 115 § 1. Het Koninkrijk *door Bram Ongerboer de Visser en Chris Schriks*
- 129 § 2. De Stad *door Bram Ongerboer de Visser*

Hoofdstuk 2

- 143 **Opmerkelijke leden in de 19de eeuw**
- 143 § 1. Een gedenkwaardig bezoek in 1823 *door Chris Schriks*
- 145 § 2. Reinier Willem Tadama (1810-1860) – Rechter en geschiedschrijver
door Chris Schriks

- 145 § 3. David Evekink (1834-1871) cum suis in het 19de-eeuws Zutphen
door Bram Ongerboer de Visser
- 150 § 4. Jacob Dam (1824-1875) – Een liberaal in Zutphen *door Leo Robbers*
- 163 § 5. J.N. Ramaer (1817-1887) – Vernieuwer van de krankzinnigenzorg
door Jan van Burk

E P I S O D E III

Hoofdstuk 1

- 173 **Tijdsbeeld 1914-2013**
- 173 § 1. De Staat *door Chris Schriks en Evert Wasch*
- 177 § 2. De Stad *door Evert Wasch en Chris Schriks*

Hoofdstuk 2

- 185 **Opmerkelijke leden in de 20ste eeuw**
- 185 § 1. Gevallen, gevangen, gefusilleerd in WO II *door Evert Wasch*
- 186 § 1.1. Walraven van Hall *door Fred Savrij Droste*
- 193 § 1.2. Edzard Bosch ridder van Rosenthal *door Evert Wasch*
- 196 § 1.3. Mr. H.L.A. Visser *door Evert Wasch*
- 198 § 1.4. Mr. Johannes Dijkmeester *door Evert Wasch*
- 200 § 2. Minus en Hank de Jonge – Waardige telgen uit een Zeeuws geslacht
door Carel Gaaf
- 207 § 3. Jan van der Kluit – Arts, bestuurder, historicus *door Jan van Burk*
- 216 § 4. B.H. Kolster (1938-2011) – Onderzoeker en ondernemer
door Hans van der Meijs

221 **Bronnen – Geraadpleegde literatuur**

229 **Personenregister**

234 **Lijst van illustraties**

Bijlagen

- 235 A. Ledenlijst van 1774 met ingesprongen de namen van hen die in 1788
ook nog lid zijn
- 237 B. Ledenlijst van 1788 met ingesprongen de namen van hen die ook in
1774 lid waren
- 238 C. ‘All time’ ledenlijst volgens de database Harbinson/Schuringa,
zie website Groote of Oranje Sociëteit
- 239 **Over de schrijvers**

Zutphen, de Hoofdstad des gantschen Graafschap,
legt aan den regter oever van den IJssel,
drie uren gaans boven Deventer
en omtrent zo verre beneden Doesburg.
De Berkel of Borkel, een Stroompje, dat in Westfaalen,
boven Koesfeld, bij het Steedje Bilderbeek ontspringt,
en voorbij Borkelo en Lochem loopt,
verliest, na dat het Zutphen in twee deelen,
die de oude en nieuwe Stad genoemd worden,
onderscheiden heeft, zijnen naam in den IJssel,
met welke Rivier het zig hier vereenigt.

*Uit: Tegenwoordige staat der Vereenigde Nederlanden,
vervattende de Beschryving der provincie Gelderland, Amsterdam, 1741.
(Zutphen in Quadrant, Zutphen 1985).*

Ten geleide

Hare Majesteit Koningin Beatrix heeft op maandag 27 januari 2013 om 19.00 uur haar voorgenomen abdicatie op 30 april 2013 bekendgemaakt tijdens haar korte, doch waardige toespraak op radio en televisie. Zij wees op haar 75^e verjaardag en het feit dat het Koninkrijk der Nederlanden eind dit jaar 200 jaar bestaat. Naar haar oordeel tijd om terug te treden voor een nieuwe generatie. Kroonprins Willem-Alexander zal daarom op 30 april worden beëdigd en ingehuldigd als Koning Willem-Alexander met koningin Maxima als zijn gemalin. We mogen op 30 april in dankbaarheid herdenken en vieren dat koningin Beatrix sinds 1980 ons land en volk met groot plichtsbesef en op voortreffelijke wijze heeft gediend. In deze periode zijn prachtige maar ook tragische gebeurtenissen haar deel geweest. Met vreugde begroeten wij koning Willem-Alexander en koningin Maxima. De Groote of Oranje Sociëteit zal haar dankbaarheid en vreugde jegens het koningshuis tonen in dit voor de Sociëteit in meerdere opzichten bijzonder jaar 2013.

De Groote of Oranje Sociëteit te Zutphen bestaat immers dit jaar op 16 april 250 jaar en viert het gehele jaar haar 50^e Lustrum, een Gouden Lustrum. Bij zo'n bijzondere gebeurtenis behoort de toekomst gezien te worden vanuit de geschiedenis van de Sociëteit en de plaats die leden van de Sociëteit in het heden en verleden hebben ingenomen in stad, gewest en land. De uitdaging – zoals Chris Schriks die heeft gesteld in zijn 'Kleine historie van 225 jaar Groote of Oranje Sociëteit' – om die geschiedenis te beschrijven, is door elf leden van de Sociëteit aangenomen. Zij hebben zich met verve aan het onderzoeken en schrijven gezet.

Bij dit vruchtbare werk hebben zij zich laten leiden door verschillende overwegingen. Het moesten verhalen worden en geen droge opsommingen en de gepresenteerde feiten moesten kloppen. Alle bijdragen zijn non-fictie, op één na. De schrijvers hadden de vrijheid om te bepalen over wie zij zouden schrijven. Het moest wel gaan over leden van de Sociëteit die maatschappelijk gezien een bijzondere rol hebben gespeeld.

Gelet op de circa 2.650 Heeren die lid waren, is slechts een zeer beperkt aantal – negentien in getal – geportretteerd. Voldoende om de beschreven verbanden van staat, gewest en stad waarbinnen sociëteitsleden zich bewogen duiding en kleur te geven. Of anders geformuleerd: er is gestreefd naar het beschrijven van enkele illustere leden met een lezenswaardig verhaal.

Een rode draad in de bijdragen is het Lustrumthema: 'de Verlichting en tegenstromen'. De Sociëteit werd in 1763 opgericht, in een periode waarin de Verlichting haar invloed deed gelden en tegenkrachten zich navenant lieten horen. Al die krachten komen we tot in de huidige tijd tegen.

Als men de geschiedenis van de Sociëteit beschouwt, rijst de vraag: ‘Waren de Heeren nu verlicht of niet?’ Om de lezer in de gelegenheid te stellen op overzichtelijke wijze antwoord op deze vraag te vinden, is de periode van 250 jaar van het bestaan van de Groote of Oranje Sociëteit in drie episoden verdeeld. De eerste episode loopt van 1763 tot de vorming van het Koninkrijk in 1814/1815; de tweede omvat de periode 1814 tot de Eerste Wereldoorlog en de derde loopt van 1914 tot heden.

De totstandkoming van dit boek zou niet mogelijk zijn geweest zonder de steun en het enthousiasme van de Directie van de Groote of Oranje Sociëteit en van de Lustrumcommissie. Inhoudelijk hebben zij de verantwoordelijkheid gelaten bij de auteurs en de redactiecommissie.

Chris Schriks heeft zich beziggehouden met de periode 1763-1814, waarin de historie van de Sociëteit is geplaatst in de context van de staat, de stad en de lotgevallen van een aantal opmerkelijke leden. De beschrijving daarvan is ondergebracht in Episode I, aangevuld met geschreven portretten van de hand van Victor Mazel, Arnoud Viersen en Kees Appels.

Episode II toont een venster op de historie van de 19^e eeuw van de staat en de stad, beschreven door Bram Ongerboer de Visser en Chris Schriks. Bijzondere leden uit die eeuw zijn beschreven door Bram Ongerboer de Visser, Leo Robbers, Jan van Burk en Chris Schriks.

Episode III geeft een tijdsbeeld van de periode 1914-2013 van de staat en de stad van de hand van Evert Wasch en Chris Schriks. Fred Savrij Droste, Carel Gaaf, Jan van Burk, Hans van der Meijs en Evert Wasch hebben leden geportretteerd van wie de herinneringen al weer aan het vervagen zijn.

Vermeld mag worden dat Jelle Schuringa met zoon Douwe en Michael Harbinson zich hebben onderscheiden bij het tot stand brengen van de all-time ledenlijst in digitale vorm en het saneren van die enorme lijst met circa 2.700 namen van leden van de Groote of Oranje Sociëteit. Eveneens zijn we dank verschuldigd aan het Stedelijk Museum van Zutphen, in het bijzonder Christiaan te Strake voor het verzorgen van de illustraties en Marijke Maarleveld voor de vormgeving van dit werk. Dat wij tal van familieleden van beschreven leden en andere hulpvaardige personen buitengewoon erkentelijk zijn voor hun belangeloze hulp en bijdragen, spreekt voor zich.

De Redactiecommissie,
Kees Appels
Jan van Burk
Leo Robbers

Zutphen, voorjaar 2013.

Inleiding

Het doel van de Grootte of Oranje Sociëteit, een ‘herensociëteit’, is gericht op een vriendelijke samenleving en de bevordering en veraangenaming van gezellig verkeer in onderlinge discretie. Dat klinkt kneuterig maar zo stond en staat het omschreven in oude en nieuwe reglementen. Een 18de-eeuwse instelling met thans circa 200 leden waarvan Zutphenezen en Zutphenaren weinig weet hebben. Men kwam er bijeen om bij te praten, om een pijp te roken, een glas te drinken, een maaltijd te verorberen of een boek, krant of tijdschrift te lezen.

Het ging om ‘gezelschappelijkheid’ waarbij de ‘gezellen’ elkaar als soortgenoten respecteerden. Natuurlijk werd gesproken over politiek en bestuur, over het wel en wee in de stad, het gewest, de staat, over de toestand in de wereld, al hoefde wat daar werd besproken niet op straat te komen. In dat opzicht had de sociëteit een dubbel gezicht omdat zij in zekere zin ook een politiek getint gezelschap was.

Dat het er wel eens heftig aan toe kon gaan kan worden afgeleid uit een bepaling in de reglementen dat afgezien moest worden van *‘contentieuse, ofte hatelyke discoursen, lecturen, expressien, picquante raillerien, en badinages, dus mede van alle saten absurd gezwets, gevloek en onbetamelykheid, waar door iemand zoude kunnen beledigt worden, voorts van een onbehoorlyk, en vervelend zingen, en fluiten, op poene van drie gulden.’* Blijkbaar konden ook deftige lieden elkaar verbaal te lijf gaan al was de bepaling mogelijk meer bedoeld voor militairen die de sociëteit bezochten. Een straf van drie gulden op dergelijk gedrag zal de leden wel in toom hebben gehouden, als men bedenkt dat de jaarcontributie in de 18de eeuw zes gulden bedroeg.¹

Al was zij dat aanvankelijk niet, in de zoste eeuw werd de Grootte of Oranje Sociëteit een obscuur archaisch aandoende vereniging met een pretentieuze naam waarbij men zich kon afvragen of een dergelijke club van gezelligheidszoekers de moeite van een onderzoek en een publicatie wel waard was. Achter die twijfel rees ook nieuwsgierigheid hoe het mogelijk was dat deze sociëteit een leeftijd kon bereiken die teruggaat tot het Ancien Régime. Wat voor lieden gingen schuil achter de façade Groot of Oranje en wat voor rol speelden zij in het voorbije kwartmillennium.

Belangstellend in dat verleden wenste de Lustrumcommissie een blijvende herinnering aan de 250ste dies. Bij voorkeur een boek dat niet alleen interessant zou zijn voor leden, maar ook voor niet-leden. Een resumé dat een indruk geeft van de geschiedenis van de sociëteit binnen het kader van de gebeurtenissen die in het voorbije kwartmillennium hebben plaatsgevonden. Daarbij dacht de

1 Artikel XV van het Reglement van 1788.

Redactiecommissie aan weinig bekende aspecten van haar geschiedenis en aan levensberichten van illustere leden die een opvallende bestuurlijke of maatschappelijke rol hebben gespeeld in Zutphen of de Graafschap.

Omdat deze geschiedenis nauw verbonden is met de stad Zutphen en de huidige leden voornamelijk ‘inwijkelingen, immigrés of allochtoon’ zijn, leek het wenselijk niet alleen een venster te openen op de sociëteit maar ook aandacht te besteden aan haar context, de rol van de Oranjes, de invloed van de Verlichtingsbeweging, de politieke ontwikkelingen in de Republiek, de revoluties van tegenstanders van de gevestigde orde, de contrarevoluties, de beroering en troebelen in stad en land die tenslotte, na de val van Napoleon, mede onder druk van het buitenland, hebben geleid tot het Koninkrijk der Nederlanden.

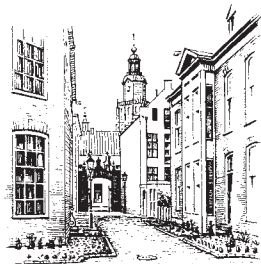
Ondanks het feit dat de namen van de leden vanaf 1763 bekend zijn en deze in de eerste halve eeuw betrekking hadden op burgemeesters, schepenen, raden, secretarissen, rentmeesters, provisoren van maatschappelijke instellingen, officieren die het garnizoen tijdelijk bevolkten, magistraten die zich met de rechtspraak bezighielden, kooplieden, ondernemers en notabele beroepen, is hun betekenis voor de stad, de Graafschap en het gewest Gelderland veelal uit onze collectieve herinnering verdwenen.

Het mocht dan gaan om een elitair gezelschap, een telling van Michael Harbinson toont aan dat de sociëteit tussen 1763 en 2013 minimaal 2700 ordinaire, extra-ordinaire en honoraire leden heeft gekend. Dat zij bovendien is gefrequentierd door honderden officieren en kadetten die hier garnizoen hielden en dat volgens de Introductieboeken tussen 1844 en 1921 nog eens vele honderden introducés, afkomstig uit binnen- en buitenland, de sociëteit hebben bezocht.

Dankzij de archieven van het Regionaal Archief Zutphen, de activiteiten van de Historische Vereniging Zutphen en de onderzoeken van Hermans, Leferink, Wijers, Baartmans en anderen, de assistentie van Christiaan te Strake (Stedelijk Museum), en Etienne van den Hombergh (Regionaal Archief Zutphen (RAZ) en raadpleging van de literatuur, was het mogelijk een compilatie te maken van fragmenten uit de geschiedenis van de staat, de stad en de sociëteit, met biografische schetsen van leden uit de periode 1763 tot 2013.

In het bijzonder wil ik voor mijn bijdragen van mijn schatplicht getuigen aan *Coen Schimmelpenninck van der Oije*, *Karel Glaser*, *Richard Hermans* en *Leo Robbers* die de tekst kritisch hebben willen doornemen en van wier waardevolle op- en aanmerkingen, aanvullingen en suggesties dankbaar gebruik is gemaakt.

C.S.

Het Oude Bornhof